

УДК: 316.32 (045)

Ярова Л.В., НУ «ОМА»

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

У даній статті аналізуються нові тенденції соціальної політики у сучасному світі. Уточнюється склад суб'єктів соціальної політики. Розглядається сутність соціальної політики як діяльності держави та інших суспільних інститутів у соціальній сфері. З'ясовано такі поняття соціальної політики, як «соціальна функція держави», «соціальна якість», «соціальні показники», «соціальні стандарти». Показано роль некомерційного сектора в соціальній політиці.

Ключові слова: соціальна політика, соціальна функція держави, соціальна якість, соціальні показники, соціальні стандарти.

Концепт соціальної політики допускає різні рівні конкретизації по набору суб'єктів, інститутів і цілей. В узагальненому вигляді діяльність держави з задоволення соціальних потреб людей визначається як її соціальна політика. На загальнонаціональному рівні соціальна політика є одним з найважливіших напрямів внутрішньої політики держави, пов'язаним з відтворенням соціальних ресурсів і забезпеченням як стабільності соціальної системи, так і динамічності її розвитку. Соціальна політика реалізується посередництвом соціальних заходів і здійснення програм, що проводяться державою, а також приватними корпораціями, громадськими організаціями. Одне з її завдань – розв'язувати виникаючі протиріччя між інтересами різних суб'єктів суспільства, між поточними й стратегічними його інтересами [5, с. 11]. Постановка проблеми статті полягає в тому, щоб проаналізувати нові тенденції розвитку соціальної політики у сучасному світі.

Мета статті передбачає уточнити склад суб'єктів соціальної політики; розглянути сутність соціальної політики як діяльності держави й інших суспільних інститутів у соціальній сфері; з'ясувати деякі поняття соціальної політики; показати роль некомерційного сектора в соціальній політиці.

Соціальну політику можна визначити як діяльність держави й інших суспільних інститутів, спрямовану на прогресивний розвиток

соціальної сфери, удосконалення умов, способу і якості життя людей, забезпечення певної частини їхніх життєвих потреб, надання громадянам необхідної соціальної підтримки, допомоги й захисту. Так, наприклад, на думку М. Каргалової, соціальна політика - це і засіб залучення народу до вирішення найважливіших проблем суспільства, до створення добробуту країни, і збереження її безпеки [3].

Соціальна політика держави враховує соціальну активність й інших суспільних інститутів, перебуваючи з ними в різних відносинах взаємозумовленості. Безсумнівно й те, що кінцевий результат державної соціальної політики досягається завдяки діяльності не тільки держави та її інститутів, але й інших суб'єктів, що здійснюють власну соціальну політику, яка тією чи іншою мірою співпадає з державною в рамках існуючого правового поля.

Реалізація соціальних функцій держави здійснюється за допомогою соціальних інститутів на різних організаційних рівнях. Це не обов'язково повинні бути державні структури. Однак у ряді суб'єктів соціальної політики ключова роль належить саме державі, оскільки інші приватні суб'єкти державної соціальної політики виступають як інститути досягнення поставлених державою цілей і функціонують у рамках, заданих державою. Тобто, держава для досягнення своїх цілей діє через багатьох суб'єктів різних видів діяльності, які можуть вважатися суб'єктами державної соціальної політики тільки в тій мірі, у якій вони забезпечують поставлені державою соціальні цілі.

Як пише Н. Григор'єва, яка досліджує нові тенденції розвитку соціальних держав, «Важлива умова успішного розвитку соціальної політики - активізація громадянського суспільства у вирішенні соціальних проблем, що пов'язана з просуванням ідеї соціально-активного суспільства, особливо в сфері ринку праці та галузі соціальної політики [1].

Недавні дослідження показують, що якісно новим явищем загальносвітового розвитку останнім часом стає посилення ролі некомерційного сектора, який включає в себе суспільні неурядові організації й інші інститути громадянського суспільства. Світова криза наших днів показала, що в багатьох країнах створилася якісно нова ситуація, коли не тільки держава не може вирішити виниклі проблеми, але й комерційний сектор не готовий брати участь в ефективному вирішенні економічних, соціальних і інших проблем суспільства.

У цих надзвичайних обставинах сама криза об'єктивно сприяє активному формуванню та посиленню впливу некомерційного сектора, що грає абсолютно самостійну роль і виступає партнером держави та комерційного сектора в подоланні кризових явищ. Як пише А. Сітенко, «У громадян демократичного суспільства інтереси численні, різноманітні та диференційовані, а як засвідчує практика, сил і засобів навіть економічно розвиненої держави недостатньо для задоволення потреб і інтересів своїх громадян. Тому логічно, що частину цих функцій перебрало на себе громадянське суспільство, зокрема структури приватного бізнесу і некомерційні громадські організації. Держава загального добробуту не залишається такою ж, якою вона була на початку свого виникнення. Хоча і повільно, але змінюється її характер. Роль приватного бізнесу як активного елемента структури держави загального добробуту тільки посилює її можливості у сфері соціальних послуг. По-перше, заходи держави загального добробуту охоплюють не тільки нужденних, а й матеріально забезпечених, і приватний бізнес у сфері соціальних послуг передусім орієнтувався б на них. По-друге, податки з приватного бізнесу дають змогу державі загального добробуту надавати соціальні послуги тим, хто неспроможний сам за них заплатити. По-третє, участь приватного бізнесу в сфері соціальних послуг вносить в неї елемент конкуренції, що сприяє підвищенню якості цих послуг» [6, с. 107].

За визначенням ООН, неурядовою організацією (НПО) є будь-який добровільний некомерційний союз громадян, організований на місцевому, державному або міжнародному рівні. Орієнтовані на досягнення конкретних результатів і керовані людьми, об'єднаними спільними інтересами, неурядові організації вирішують найрізноманітніші завдання та виконують безліч гуманітарних функцій, наприклад, доводять до відома урядів потреби й сподівання людей, здійснюють суспільний контроль за діяльністю міліції та сприяють активній участі мас у політичному житті на місцевому рівні. Вони забезпечують аналіз і експертну оцінку політичних проблем, діють як механізм «раннього оповіщення» і допомагають здійснювати контроль за виконанням міжнародних угод. Велике значення НПО також у захисті соціальних прав громадян, у формуванні суспільної думки з різних питань як на національному, так і міжнародному рівнях.

Останнє особливо помітно проявляється в умовах глобалізації, коли підсилюється прозорість національних меж, широко поширю-

ються нові комунікаційні технології по усьому світі, налагоджується активний діалог суб'єктів громадянського суспільства на міжнародній арені, що сприяє формуванню умов, за яких роль і вплив громадянського суспільства та суспільної думки значно зростає.

Під впливом рекомендацій Європейської комісії (1977) і Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) (1994) дуже популярним став заклик до переходу від пасивного отримання прибутку до активних заходів у галузі зайнятості в межах існуючих соціальних систем. При цьому під поняттям активного суспільства розуміється впевненість у своїх силах як домінуючий елемент перетворення соціальної політики. Заклик до активного суспільства й політики активності передбачає, перш за все, прямий зв'язок між різними видами соціальних систем захисту й участі на ринку праці, а це означає, що активне суспільство сьогодні прагне зробити всіх громадян активними, незалежно від розміру їхнього прибутку» [1].

Як вважає Д. Фартуков, «У діяльності держави реалізація соціальних функцій займає одне з провідних місць. За їх допомогою, по-перше, створюються гідні умови життя кожній людині та забезпечується громадянський мир; по-друге, здійснюється соціальний захист безробітних, літніх, інвалідів, багатодітних родин, сиріт, дітей у неповних родин, а в умовах міжнаціональних конфліктів - біженців і вимушених переселенців; по-третє, відбувається зміцнення соціальної справедливості та солідарності в суспільстві, а також демократичного ладу, що охороняє індивіда» [7, с. 4].

Соціальна функція держави полягає у підтримці й розвитку людини як вищої цінності будь-якого суспільства. При цьому соціальна функція держави залежить не тільки від рівня економічного розвитку, але й від політичного устрою, а також відносин власності, структури управління, культури, моралі, особливостей історії й традицій.

Реалізація соціальної функції держави може бути описана як процес участі органів державної влади в даній діяльності, однак даний опис поряд із суспільним сектором обов'язково повинен включати й приватний, оскільки в сучасній змішаній економіці державні інститути та ринок функціонують у тісному зв'язку один з одним. Відзначимо також, що сучасне уявлення про взаємодоповнюючу діяльність державних і ринкових інститутів є результатом зміни точки зору на проблему виробництва й розподілу благ суспільним сектором [7, с. 8].

Успішна діяльність держави в соціальній сфері є однією з умов ефективної реалізації економічної, політичної й інших державних функцій» [1].

Вся інша активність, навіть якщо вона має соціальний ефект, не може вважатися державною цілеспрямованою соціальною політикою. Таким чином, суб'єктами соціальної політики держави є саме держави як форми організації влади, її інститути й суспільні структури, чия діяльність у соціальній сфері визначається державними цілями.

Європейські дослідники при аналізі соціальної політики вважають за доцільне використовувати поняття «соціальна якість». Дане поняття відіграє інтегративну роль, оскільки вимір соціальної якості вимагає більш широких мультидисциплінарних підходів. Концепт соціальної якості, на думку європейських учених, дозволить застосувати більш точний підхід для встановлення нових рамок для досліджень і політичного порядку денного, та співвіднесення політичних трендів зі структурними проблемами нерівності. На національному й міжнародному рівнях, усередині й поза урядами відзначається повсюдний ріст зацікавленого відношення до нового розуміння соціальної політики разом з розширеними цілями добробуту. Уряди Великобританії й Ірландії, наприклад, узяли на себе зобов'язання вирішити завдання по зниженню рівня бідності [8]. Європейські соціологи здійснили моніторинг урядових зобов'язань з питання бідності (Gordon D. (2007) *Measuring social quality in Asia and Europe: with Particular Reference to Socio-economic Security* (2007) // *The Second Social Quality Conference in Asia «Social Quality and Sustainable Welfare Societies: Towards a new partnership between Asian Universities and Universities of the European Union. Offprint 1*). Були розроблені індикатори Європейського Союзу з соціальної виключеності (Atkinson, T., Cantillon, B., Marker, E. and Nolan, B., (2002) *Social indicators*. Oxford: OUP), зросли вимоги до влади щодо національних і міжнародних стандартів стосовно мінімального доходу [11]. У програмі «ILO InFocus» з соціально-економічної безпеки є тема «Пошук справедливості в розподілі - основа захисту для всіх».

Аналіз «соціальної якості в Європі» показує, що такий підхід охоплює всю політику (економічну, культурну, соціальну й т.д.) і в такий чином має достатній потенціал, щоб зробити політику більш ефективною, ніж у сучасних умовах, і в той же час більш демократичною.

На всіх етапах як формування, так і реалізації соціальної політики особливе значення має також створення й удосконалення системи соціальних показників, норм, критеріїв відповідно до яких будуть вироблятися необхідні оцінки соціального стану, пріоритетних напрямів діяльності, способів реалізації. Причому починати робити це треба ще на етапі формування соціальної політики, продовжуючи цей процес на наступних етапах. Соціальні показники необхідні й для того, щоб оцінити наслідки реалізації намічених цілей. Тут застосовуються головним чином методи статистичного аналізу, побудови динамічних рядів з наступною екстраполяцією, експертних оцінок, математичного моделювання [2, с. 8].

Також важливо з'ясувати, що таке соціальні стандарти. Соціальні стандарти представляють соціальні й фінансові норми та нормативи, відповідно до яких можна визначити структуру й обсяг бюджетних витрат.

Дія механізму соціальних стандартів призводить до декількох ефектів. По-перше, реально функціонуючі на практиці соціальні стандарти задають напрямок соціального розвитку. По-друге, їх можна використовувати як своєрідну ціну на соціальні послуги, що розподіляються і (або) вироблені організаціями суспільного сектора. По-третє, у рамках міжбюджетних відносин система соціальних стандартів дозволяє бюджетам нижчих рівнів обґрунтувати потреби в ресурсах, необхідних для виконання видаткових зобов'язань, у випадку якщо їхні прибуткові повноваження не відповідають зобов'язанням. При цьому бюджети вищих рівнів, що надають трансферти, у свою чергу, мають можливість перевірити необхідний обсяг коштів, запитуваних нижчими ланками бюджетної системи.

Становлення системи соціальних стандартів необхідне, по-перше, для оцінки ефективності бюджетних витрат і бюджетної забезпеченості, оскільки в цьому випадку задається нормативний рівень надання соціальних послуг за місцем безпосереднього споживання, і, по-друге, для створення можливості оцінити фактичний рівень соціального розвитку в співвідношенні з певними цільовими орієнтирами. Заданий через систему соціальних стандартів порядок розподілу витрат по всіх рівнях бюджетної системи повинен відповідати соціальним гарантіям держави й формувати основу для оцінки прибутків бюджету різних рівнів влади й управління, забезпечуючи йому доступ до відповідних ресурсів. Соціальні стандарти характеризують певні кількісні і якісні параметри надання соціаль-

них послуг, а також розмір прибутку, що відповідає прожитковому мінімуму.

У науковій літературі звертається увага на те, що неефективність реалізації системи державних мінімальних соціальних стандартів є причиною таких явищ, як: 1) парааномія й практично повна відсутність соціальної солідарності; 2) високий ступінь соціальної диференціації суспільства; 3) істотне змішання рольових і статусних позицій акторів соціальної взаємодії; 4) глокалізація й загострення зовнішніх проблем, що полягає в посиленні впливу світової господарської системи та призводить до дестабілізації національної економіки. Як справедливо вважає В. Маркелов, формування ефективної системи державних мінімальних соціальних стандартів забезпечує умови динамічного розвитку суспільства, визначає позитивні зміни людського потенціалу населення. Державні мінімальні соціальні стандарти являють собою найважливіший інструмент соціально-економічної політики, спрямований на підтримку структурної цілісності, забезпечення соціальних прав, розвиток здібностей до праці членів суспільства. Державні мінімальні соціальні стандарти мають двоїтий прояв. З одного боку, вони покликані гарантувати задоволення базових потреб на соціально значимому рівні. З іншого, державні мінімальні соціальні стандарти повинні бути встановлені відповідно до фінансових можливостей держави за умови збереження їхнього мотиваційного значення на раціональному рівні [4, с. 8].

Як відзначають дослідники, при постановці завдання щодо дослідження соціальних стандартів країн Європейського Союзу варто враховувати: 1) зазначені соціальні стандарти становлять цілісну систему, яка відображає стан справ і процесів у соціальній сфері; 2) ця система виникла й може існувати на відповідних принципах побудови держави та суспільства: функціонування й відтворення соціально відповідальної держави та самоорганізації, самовідтворення й повномасштабного функціонування громадянського суспільства; 3) зв'язок негативних і позитивних прав [15, с. 124].

Можна зробити висновок, що саме соціальні стандарти відбивають уявлення суспільства про рівень і якість життя, а сукупність цих уявлень, виражених у вигляді вимог суспільства, і визначає стандарт життя, або соціальний стандарт. Саме, категорія «рівень і якість життя», дозволяє виділити основні напрями соціальної стандартизації з урахуванням уявлень сучасного суспільства про рівень розвитку.

Бібліографічний список:

1. Григорьева Н. С. «Активное гражданство» : стратегия и механизм современной европейской социальной политики. URL: <http://ecovast.ru/images/saz08.pdf>.
2. Зарипова И. Р. Экономические основы формирования государственных социальных стандартов на региональном уровне : автореф дис. на соискание уч. степени д. э. н. : спец. 08.00.05. М., 2009. 51 с.
3. Каргалова М. В. Роль социального измерения в процессе европейской интеграции. URL: <http://www.edc.spb.ru/activities/conferences/40years/kargalova.html>
4. Маркелов В. В. Формирование государственных минимальных социальных стандартов в контексте социально-экономических трансформаций России : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. соц. наук : спец. 22.00.03. Саратов, 2008. 24 с.
5. Панов М. М. Формирование и реализация социальной политики в регионе : автореф. Дис.. на соискание уч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05. М., 2009. 28 с.
6. Сіленко А. Деякі тенденції розвитку соціальної держави. Право України. 2005. № 8. С.107-108.
7. Фартуков Д. Н. Современное российское государство : трансформация социальных функций (социологический аспект) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. соц. наук : 23.00.02. Саратов, 2007. 19 с.
8. Veit-Wilson J. (2000) Horses for discourses: poverty, purpose and closure in minimum income standards policy. Gordon D. and Townsend P. (eds). Breadline Europe : The measurement of poverty. Bristol : The Policy Press. P.141-164.
9. Черленяк І. І. Про методіку дослідження ідентифікації європейських соціальних стандартів. Стратегічні пріоритети. 2008. № 4(9). С. 121-128.

In the given article new tendencies of social politics in the contemporary world are analysed. The composition of subjects of social politics is clarified. The essence of social politics as a government activity and other social institutions in social sphere is examined. Clarify such notions of social politics as "social function of government", "social quality", "social indicators", "social standards". The role of non-commercial sector in social politics is shown.

Keywords: social politics, social function of government, social quality, social indicators, social standards.